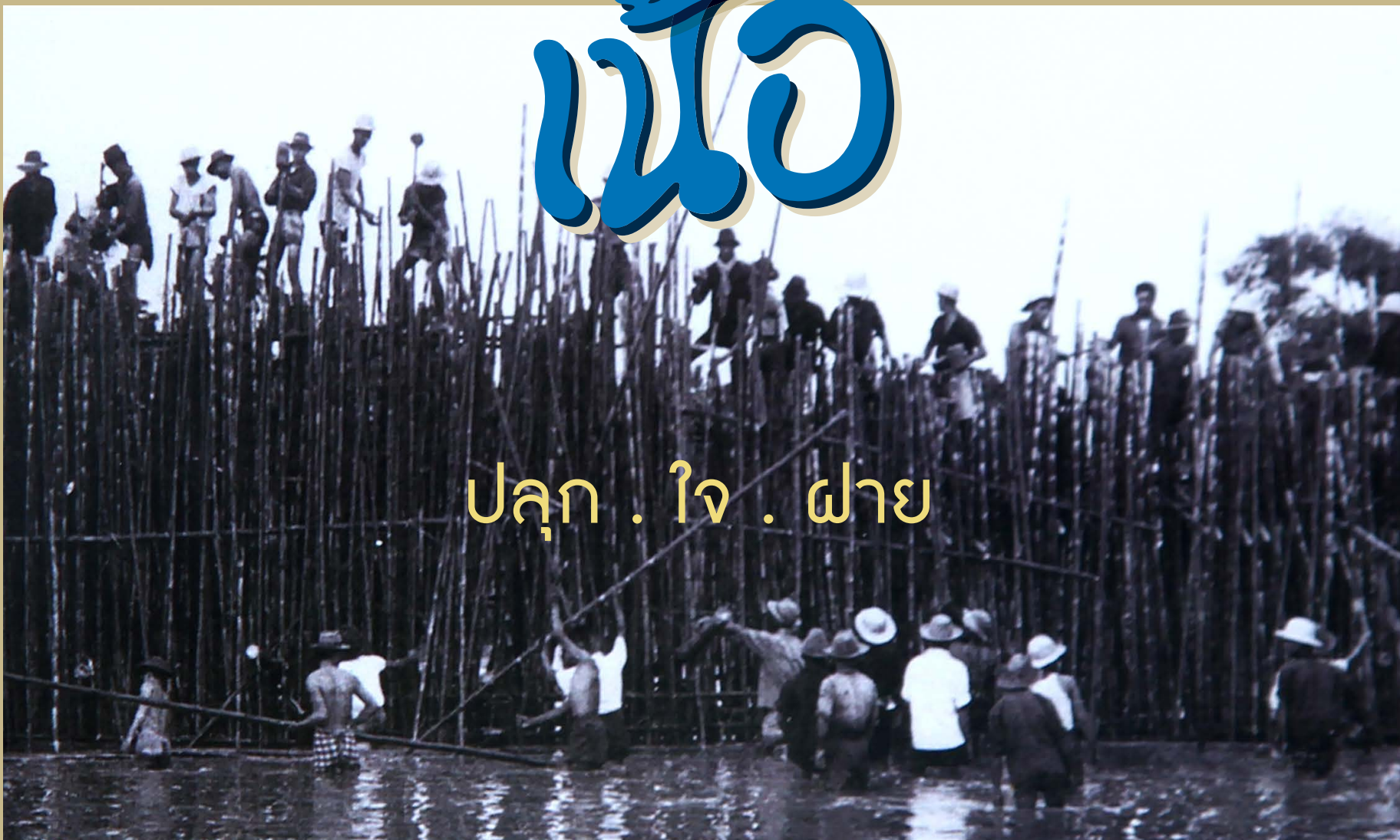

วารสารเพื่อการ
จุดประกายสังคม
อย่างสร้างสรรค์
และยังยืนทั่วภาคเหนือ

เอ็น เนื่อ

ISSUE 3
จุดประกายฉายพญาคำ
ความยั่งยืน ภูมิปัญญา
และประชาธิปไตย

ปลุก . ใจ . ฝาย

ร่วมเรียนรู้ภูมิปัญญาโบราณว่าด้วยการทำชลประทานเหมืองฝาย ผ่าน 'ฝายพญาคำ' ฝายเก่าแก่คู่แม่น้ำปิงที่ใหญ่ที่สุดในเวียงเชียงใหม่และภาคเหนือ เอ็นเนื่อชวนผู้ใช้เอ็นเนื่อ ปลูกฝาย, นักเรียนในพื้นที่อำเภอสารภี และนักวิชาการประวัติศาสตร์ แลกเปลี่ยนมุมมองและย้อนดูคุณค่าของฝายโบราณ ก่อนจะร่วมกันพัฒนาสู่ศูนย์การเรียนรู้เหมืองฝายพญาคำ พื้นที่ชุมชนสร้างสรรค์แห่งใหม่ที่จะเกิดขึ้นเร็วๆ นี้

ฝรั่งเศสทุ่มงบวัฒนธรรม จุดประกายวัยรุ่น

รัฐบาลฝรั่งเศส ทุ่มงบประมาณราว 425 ล้านยูโร ต่อปี พัฒนาแอปพลิเคชันที่ชื่อว่า Pass Culture แอปพลิเคชันแนะนำแหล่งศิลปวัฒนธรรมทั่วประเทศ พร้อมมอบเครดิตให้วัยรุ่นอายุไม่เกิน 18 ปี คนละ 500 ยูโร สำหรับเข้าถึงหรือซื้อหาสินค้าทางวัฒนธรรมทั่วประเทศ (อ่านต่อในคอลัมน์ From Local to Global หน้า 2)

พ่อครูแห่งแวดวงโบราณคดี เยือนเมืองลับแล

ศาสตราจารย์พิเศษ ศรีศักร วัลลิโภดม นักวิชาการด้านโบราณคดีและมานุษยวิทยาคนสำคัญของไทย เดินทางมาเยือนเมืองลับแล อำเภอลับแล จังหวัดอุตรดิตถ์ เพื่อสำรวจแหล่งโบราณสถาน ก่อนจะเสนอมุมมองที่เป็นประโยชน์อย่างยิ่งต่อคณะทำงานศึกษาประวัติศาสตร์เมืองลับแล

LANNA MOVEMENT

ไม่ว่าจะเป็นการยืนยันอีกเสียงว่าจากหลักฐานโบราณวัตถุยุคก่อนประวัติศาสตร์ที่พบที่ม่อนอารักษ์ ทำให้ทราบว่ามีผู้คนอยู่อาศัยมากกว่าพันปีแล้ว และน่าจะเป็นบริเวณแรกที่มีการตั้งเมือง ทั้งนี้ด้วยชัยภูมิที่ตั้ง ลักษณะทำเลการสร้างวัดและหออารักษ์ในยุคต่อมา มีลักษณะร่วมเดียวกับที่พบในเมืองของชาวล้านนา และด้วยโบราณวัตถุที่พบในวัดม่อนใหญ่และวัดม่อนน้อย เป็นโบราณวัตถุร่วมยุคอยุธยา สมัยพระบรมไตรโลกนาถ ซึ่งเป็นยุคเดียวกับรัชสมัยของพระเจ้าติโลกราชแห่งอาณาจักรล้านนา ดินแดนแถบนี้จึงน่าจะเกี่ยวข้องกับสงครามระหว่างสองอาณาจักรนี้ ทั้งนี้ข้อมูลดังกล่าวยังสอดคล้องไปกับตำนานการสร้างเมืองลับแลฉบับใหม่ ที่พบจากเอกสารโบราณ 'ตำนานพระเจ้ายอดคำทิพย์' ซึ่งมีการค้นพบเมื่อเดือนเมษายน 2561 ที่ผ่านมา (อ่านเพิ่มเติมได้จากวารสารเอ็นเนื่อ ฉบับที่ 2) นับเป็นข่าวดีที่ช่วยเสริมกำลังใจให้คณะทำงาน Spark U ลับแล ในการจุดประกายบ้านเกิดของพวกเขาเองต่อไป

“Thousands have lived without love, not one without water.”

“ผู้คนหลายพันมีชีวิตรอยู่ได้หากไร้รัก แต่จะไม่มีสักคนอยู่ได้เลยหากขาดน้ำ”

W.H. Auden กวีชาวอเมริกันเคยเขียนประโยคอันแสนสามัญ แต่อ่านก็ครั้งก็กินใจไว้ในบรรทัดสุดท้ายของบทกวีที่ชื่อ ‘First Things First’ (ตีพิมพ์เมื่อปี 1957) ฉีกรูปแบบซ้ำๆ ของบทกวีในยุคสมัยนั้นที่ส่วนใหญ่จะพรั่าพรรณนาถึงความรักหลากหลายรูปแบบ หาก Auden ก็เลือกที่จะนำเสนอสังขธรรมด้วยประโยคปิดท้ายข้างต้น...

ตลอดประวัติศาสตร์หลายพันปี อารยธรรมของมนุษย์เกือบทุกแห่งหนเริ่มต้นจากการตั้งรกรากอยู่ใกล้แม่น้ำ น้ำไม่ได้หมายความว่าถึงสิ่งที่เราใช้ดื่มกินเพื่อยังชีพเท่านั้น หากยังเป็นหัวใจสำคัญในการเพาะปลูก รากฐานที่นำมาซึ่งศิลปวัฒนธรรมและความศิวิไลซ์ของมนุษย์

พระญามังรายทรงได้รับบทเรียนสำคัญจากการเลือกทำเลริมแม่น้ำปิงมาตั้งเมืองเวียงกุมกาม หากความที่พื้นดินต่ำกว่าระดับน้ำ เวียงกุมกามจึงประสบอุทกภัยบ่อยครั้ง จนพระองค์ตัดสินใจย้ายเมืองออกมาไม่ไกล ซึ่งนั่นก็คือทำเลของเมืองเชียงใหม่ปัจจุบัน เมืองที่รับน้ำโดยตรงจากแหล่งน้ำธรรมชาติแหล่งสำคัญอย่างดอยสุเทพ มีคลองแม่ข่า และแม่น้ำปิงสายเดิมเป็นที่ระบายน้ำ

แต่นั้นล่ะครับ ถึงจะมีชัยภูมิขนาดนี้ แต่เชียงใหม่คงจะไม่ยั่งยืนขนาดนี้หากบรรพบุรุษของเราไม่รู้จักรจัดการน้ำ พร้อมไปกับการขุดคูกักเก็บน้ำรอบกำแพงเมืองขึ้นใน พระญามังรายก็ทรงดำริให้ชาวบ้านที่อยู่ริมแม่น้ำ

แห่งต่างๆ ทำเหมืองฝายเพื่อทอดและปันน้ำไปยังพื้นที่ห่างไกล ก่อนจะมีการออกกฎหมายควบคุมการใช้น้ำอยู่ในมังรายศาสตร์ กฎหมายฉบับเก่าแก่ที่สุดของล้านนา สิ่งนี้สะท้อนให้เห็นว่าระบบการจัดการน้ำคือหัวใจสำคัญของอาณาจักรไม่ต่างจากความมั่นคงทางการทหาร การสืบสานและอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรม และการบริหารจัดการบ้านเมือง

สอดคล้องกับที่โครงการ Spark U Lanna กำลังอยู่ระหว่างการจัดประกายฝายพญาค่า หนึ่งในฝายที่เก่าแก่และใหญ่ที่สุดของภาคเหนือ เอ็นเนอจี้ฉบับที่ 3 นี้จึงชวนผู้อ่านเจาะลึกถึงภูมิปัญญาการจัดการน้ำของคนล้านนา โดยเฉพาะในเหมืองฝายพญาค่า ที่ยังคงปรากฏหลักฐานทั้งทางรูปธรรมและพิธีกรรมให้เราเห็นอยู่ รวมทั้งพาไปดูวิธีการอยู่กับน้ำอย่างยั่งยืน ในดินแดนที่พื้นที่ส่วนใหญ่อยู่ต่ำกว่าระดับน้ำทะเลอย่างประเทศเนเธอร์แลนด์ ว่าเขามีวิธีการจัดการน้ำอย่างยั่งยืนอย่างไรในคอลัมน์ Inspiration

เพราะน้ำคือชีวิตครับ เช่นเดียวกับที่มนุษย์รู้จักรักษาสุขภาพเพื่อมีชีวิตอยู่ได้อย่างยาวนาน การเรียนรู้ภูมิปัญญาการจัดการน้ำที่สืบต่อมาตั้งแต่โบราณ ก็ไม่ต่างอะไรกับการเข้าใจในชีวิต เพื่อสืบสานต่อไปให้ลูกหลานของเราอย่างยั่งยืน และนี่คือหัวใจสำคัญของเรื่องราวที่คุณจะได้อ่านในหน้าถัดไป

ฝรั่งเศสมอบเงินช่วยเหลือ 500 ยูโร เพื่อจุดประกายวัฒนธรรม

แม้จะเป็นประเทศผู้นำทางศิลปะและอุตสาหกรรมสร้างสรรค์ กระนั้นรัฐบาลฝรั่งเศสก็ยังคงต้องการผลักดันให้คนรุ่นใหม่สามารถเข้าถึงทรัพยากรโดยไม่มีข้อจำกัด ล่าสุดกระทรวงวัฒนธรรมจึงจัด Pass Culture แอปพลิเคชันที่มอบเครดิตมูลค่า 500 ยูโร (ราว 19,344 บาท) ให้กับผู้มีอายุไม่เกิน 18 ปีทุกคน เพื่อนำไปใช้ในกิจกรรมทางวัฒนธรรม อาทิ เป็นค่าเข้าชมพิพิธภัณฑ์, ภาพยนตร์, คอนเสิร์ต, ละครเวที รวมไปถึงการซื้อหนังสือและเครื่องดนตรี แม้หลายฝ่ายจะมองว่าเป็นนโยบายประชานิยมที่มากเกินไป รวมถึงตั้งคำถามกลับไปว่าน่าจะเอาเงิน (ราว 425 ล้านยูโรต่อปี) ไปลงทุนกับสถาบันทางศิลปวัฒนธรรม หรือสถานศึกษามากกว่า แต่ก็ปฏิเสธไม่ได้ว่านี่คือนโยบายที่ภาครัฐมองเห็นถึง ต้นทุนทางวัฒนธรรม ที่จำเป็นต้องปลูกฝังแก่คนรุ่นใหม่ในประเทศของเขาอย่างแท้จริง

ที่มา: new.artnet.com

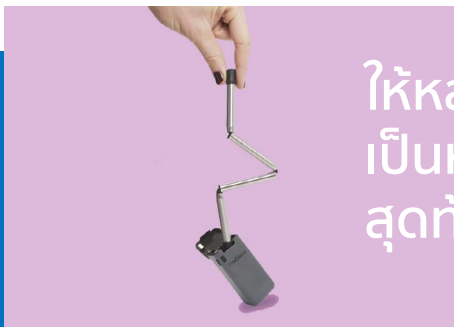

ให้หลอดนี้ เป็นหลอดสุดท้าย

เมืองงานศิลป์ของ ฟาน ก็อก อยู่ใน สตรีทอาร์ต

พิพิธภัณฑ์ฟาน ก็อก (Van Gogh Museum) ในเนเธอร์แลนด์ จับมือกับสตรีทอาร์ตแบรนด์ดังขวัญใจวัยรุ่นอย่าง Vans ออกคอลเลกชันใหม่ ที่เติมแต่งลวดลายของภาพวาดอันเป็นตำนานของ วินเซนต์ ฟาน ก็อก อาทิ ภาพดอกทานตะวันอันลือเลื่อง หรือภาพวาดหัวกะโหลก ลงไปบนรองเท้า, เสื้อ, หมวก และกระเป๋าใบเป่ารายได้ส่วนหนึ่งจากคอลเลกชันนี้จะบริจาคให้กับมูลนิธิฟาน ก็อก ที่เป็นฝ่ายดูแลและอนุรักษ์ผลงานโดยตรงของศิลปินระดับโลกท่านนี้

ที่มา: www.vans.com/shop/van-gogh

FinalStraw สตาร์ทอัพสัญชาติอเมริกัน นำเสนอหลอดสแตนเลสที่สามารถพับเก็บได้ โนแพ็คเคจแก่ไก่อัดฉีดไฟแช็ค สามารถห้อยไปกับพวงกุญแจที่ใช้ในชีวิตประจำวัน โดยทางกลุ่มมุ่งหวังเป็นส่วนหนึ่งในการลดการผลิตหลอดพลาสติกแบบใช้ครั้งเดียวทิ้ง ซึ่งกำลังสร้างปัญหาขยะตกค้างรอบโลก FinalStraw ทำจากสแตนเลส และเชื่อมต่อใช้สายยาง TPE ที่เป็นวัตถุดิบแบบเดียวกับที่ใช้ในอุตสาหกรรมอาหารและยาสามารถใช้กับเครื่องต้มอุณหภูมิร้อนจัดได้ มีกำหนดวางจำหน่ายในเดือนพฤศจิกายน 2018 นี้

ที่มา: finalstraws.com

แบบร่างแรกของห้องสมุดชาวภาค @ ตลาดกัพย์เนตร

อาจารย์ศุภชัย ชูศรี จากคณะศิลปกรรมและสถาปัตยกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลล้านนา นำเสนอแบบร่างแรกของห้องสมุดชาวภาค เป็นห้องสมุดกึ่งเคลื่อนที่ และเน้นการใช้วัสดุจากไม้และวัสดุรีไซเคิล ที่หาได้จากพื้นที่รอบตลาด เพื่อความกลมกลืนกับสภาพแวดล้อมของพื้นที่

ห้องเรียนสอนตัดเย็บเสื้อปิด

โฮงเฮียนสืบสานภูมิปัญญาล้านนาชนวน ครูตัม-ปกรณ์ วัชรเอื้ออังกูร เปิดคลาสสอนการตัดเย็บเสื้อปิด หรือเสื้อสตรีล้านนา ซึ่งก็มีผู้ที่สนใจมาเล่าเรียนอย่างอุ้นหนาผาดั่ง และผ่านไปด้วยดีพร้อมได้ทั้งทักษะและความรู้กลับบ้านเป็นกระบุง

ชำระประวัติศาสตร์เมืองลับแล

ผู้ว่าราชการจังหวัดอุตรดิตถ์ นายเสถียรพงศ์ มากศิริ ให้เกียรติมาเป็นประธานในพิธีเปิดงานชำระประวัติศาสตร์เมืองลับแล ตอน 'เมืองศรีพนมมาตและเมืองลับแลไม่ใช่เมืองเดียวกัน' โดยมีนายธนาธิ บุญมาก นายอำเภอลับแล กล่าวรายงาน ณ โรงเรียนเทศบาลศรีพนมมาตพิทยากร พร้อมกันนี้อาจารย์แววดาว ศิริสุข ยังร่วมเป็นวิทยากรสอนนักเรียนรำฟ้อนนางโยน ท่าฟ้อนเก่าแก่ของเมืองลับแลที่เพิ่งมีการรื้อฟื้นขึ้นมาใหม่โดยคณะทำงานศึกษาประวัติศาสตร์เมืองลับแล

เปิดพื้นที่การเรียนรู้ศิลปะดนตรี 'บ้าน ปัน เสียง'

บ้าน ปัน เสียง คือพื้นที่เรียนรู้ทางศิลปะและดนตรีสำหรับเด็กกำพร้าและเด็กที่ขาดโอกาส โดยจัดกิจกรรมร่วมกับบ้านคีตาทานโดยครูเบลล่า และโครงการ Music Sharing (คลองเตยดีจัง) ซึ่งเป็นเครือข่ายสิทธิเด็กที่ทำงานด้านการศึกษาของเด็กๆ โดยได้พาเด็กๆ จากบ้านคีตาทานและเยาวชนคลองเตยมาร่วมเล่นดนตรี และพบปะพูดคุยกับเยาวชนของเชียงใหม่ ณ ท่าแพฮิสต์ เมื่อปลายเดือนกรกฎาคมที่ผ่านมา

น้ำคือชีวิต

สำรวจเส้นทางน้ำที่หล่อเลี้ยงคนเมืองในอดีต

ตั้งอยู่ทางทิศตะวันตกของเมือง ดอยสุเทพไม่เพียงจะเป็นปราการธรรมชาติอันเป็นฉากหลังอันงดงามของเมืองเชียงใหม่ หากภูเขาแห่งนี้ยังเป็นปาดันน้ำ ที่ส่งธารน้ำธรรมชาติไหลรินลงมาหล่อเลี้ยงชาวเชียงใหม่มาที่ยังยืนกว่า 700 ปี ทั้งนี้เฉพาะพื้นที่อันเป็นอุทยานแห่งชาติดอยสุเทพ-ปุย ก็มีห้วยที่เป็นต้นน้ำเกือบ 20 แห่ง โดยหนึ่งในห้วยสำคัญที่เชื่อมเข้ากับเมืองเชียงใหม่โดยตรงคือ ‘ห้วยแก้ว’

คนล้านนาแต่โบราณต่อรางน้ำ (รางลิน) เชื่อมน้ำจากห้วยแก้วเข้าสู่แจ่งหัวลิน น้ำจะไหลผ่านอุโมงค์ใต้ป้อมหัวมุมกำแพงเมือง และถูกเก็บไว้ในคูเมืองเพื่อใช้สำหรับอุปโภค ก่อนที่จะแยกไปเชื่อมต่อกับคลองแม่ข่าบริเวณแจ่งศรีภูมิ ก่อนจะระบายลงสู่แม่น้ำปิง ทั้งนี้จากห้วยแก้วยังมีน้ำแยกลงมาทางตะวันออกเฉียงใต้ ไปเชื่อมต่อกับคูเมืองตรงบริเวณประตูสวนดอก ไหลตามคูเมืองไปต่อกับทางน้ำอีกสายตรงแจ่งกุ๊ยฮ้าง ก่อนจะไหลตามทางน้ำผ่านแม่ข่าและแม่ปิง

เป็นที่น่าสังเกตว่าด้วยเครือข่ายทางน้ำที่เป็นระบบ และสอดคล้องกับสภาพภูมิประเทศ ทำให้บริเวณนี้ของเมืองเชียงใหม่ไม่เคยประสบกับอุทกภัยแม้แต่ครั้งเดียว

กระนั้นก็ดี ด้วยภูมิศาสตร์ของเมืองที่เปลี่ยนไป ปัจจุบันเมืองเชียงใหม่ไม่ได้รับน้ำโดยตรงจากดอยสุเทพแล้ว หากมีแหล่งน้ำสำคัญ 4 แห่ง ได้แก่ แม่น้ำปิง (มาจากเทือกเขาเชียงดาว), เขื่อนแม่จันทสมบูรณ์ชล (อ.แม่แตง) เขื่อนแม่กวงอุดมธารา (อ.ดอยสะเก็ด) และลำน้ำแม่แตง

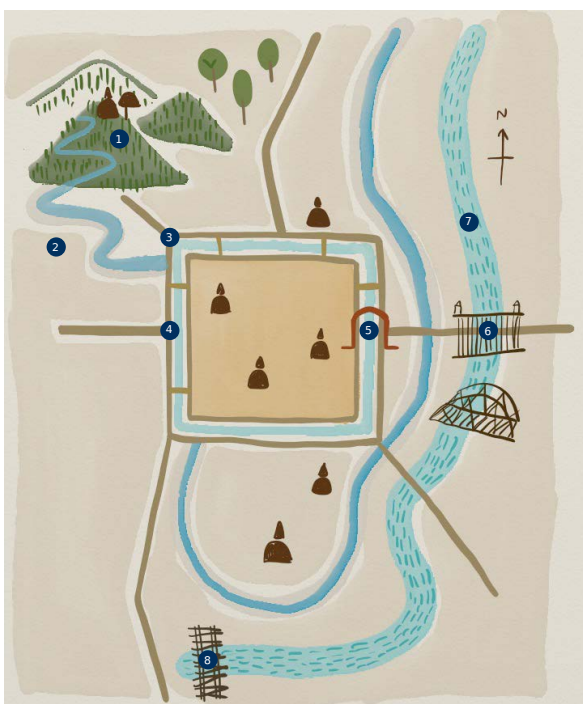
‘เหมืองฝาย’ โครงข่ายชลประทานแห่งล้านนา

เมื่อพิจารณาจากแผนที่ทางซ้ายมือ จะเห็นว่าแต่เดิมแม่น้ำปิงไม่ใช่แหล่งน้ำอุปโภคและบริโภคของคนเชียงใหม่โดยตรง หากมีหน้าที่ในการระบายน้ำจากตัวเมืองเชียงใหม่เป็นหลัก กระนั้นแม่น้ำสายนี้ก็เป็แหล่งน้ำสำคัญที่หล่อเลี้ยงชีวิตของผู้คนและเกษตรกรในอำเภอสารภี จังหวัดลำพูน เรื่อยลงไปถึงจังหวัดตาก กำแพงเพชร จนถึงนครสวรรค์

หากก็เชื่อว่าบ้านเรือนและพื้นที่ทำการเกษตรของชาวบ้านทุกคนจะสามารถตั้งอยู่ริมแม่น้ำ เช่นนั้นแล้วการสร้างเครือข่ายชลประทานที่เรียกว่า ‘เหมืองฝาย’ จึงเป็นเครื่องมือสำคัญในการทำให้ผู้คนที่อยู่ปลายน้ำมีน้ำเพียงพอในการอุปโภคและบริโภค

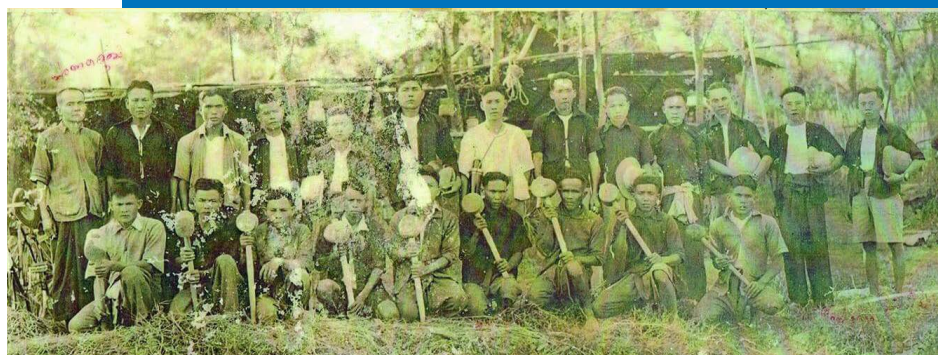
ทั้งนี้ระบบเหมืองฝายถือเป็นภูมิปัญญาโบราณ ซึ่งมีหลักฐานปรากฏมาตั้งแต่ตำนานเมืองสุวรรณโคฒาค่า (ราวพุทธศตวรรษที่ 11-18) สืบต่อมาเกือบ 1,500 ปีแล้ว โดยล้านนาได้พัฒนาภูมิปัญญาดังกล่าว พร้อมวางระเบียบแบบแผนการจ่ายน้ำผ่านการตรากฎหมายที่เรียกว่า ‘มังรายศาสตร์’ ซึ่งออกข้อกำหนดให้ผู้คนในพื้นที่ร่วมกันสร้างและทำนุบำรุงเหมืองฝายอย่างเป็นระบบ

โดยภูมิประเทศที่สร้างเหมืองฝายนิยมเลือกบริเวณที่มีลำห้วย ณ ท่าเลี้ยวที่น้ำไหลลงมาจากภูเขา เมื่อกั้นทำนบแล้วก็จะส่งน้ำไปตามลำเหมือง หรือคลองส่งน้ำที่ขุดขึ้นจากร่วมแรงของผู้คนในพื้นที่ น้ำนี้จะถูกปันเข้าสู่ไร่นาเบื้องล่างสำหรับเหมืองฝายขนาดใหญ่ที่สร้างขึ้นอย่างถาวรนั้น ส่วนมากจะนิยมสร้างขั้วแม่ น้ำสายใหญ่ ฝายขนาดใหญ่จะมีลำเหมืองส่งน้ำไปเลี้ยงพื้นที่นาทำให้สามารถขยายที่ทำนาทำไร่ได้กว้างขวางขึ้น โดยมีระบบเหมืองชอยหลายสายแจกจ่ายน้ำเป็นเครือข่าย

1. ดอยสุเทพ	5. ประตูท่าแพ
2. ลำน้ำจากห้วยแก้ว	6. สะพานนวรัฐ
3. แจ่งหัวริน	7. แม่น้ำปิง
4. ประตูสวนดอก	8. ฝายพญาค่า

ภาพหน้า 4: ฟลายพญาคำเมื่อมองจากมุมสูง

ภาพหน้า 5 (ตามเข็มนาฬิกา): ศาลพญาคำ เรืองฤทธิ์ ณ บริเวณริมฟลายพญาคำ, แก่ฟลาย และกลุ่มผู้ใช้น้ำฟลายพญาคำ ถ่ายเมื่อปี พ.ศ. 2479 และภาพลูกฟลายกำลังช่วยกันตีฟลาย หรือ ซ่อมแซมฟลายไม้ไผ่ ซึ่งจะทำกันในช่วงเดือนมีนาคมของทุกปี

ปลูกใจ เหมืองฟลายพญาคำ

การสานต่อภูมิปัญญา โบราณสู่ศูนย์การเรียนรู้ แห่งใหม่คู่มือเมือง

เมื่อพูดถึงแม่น้ำปิงที่ไหลพาดผ่านเมืองเชียงใหม่ทางทิศตะวันออก คุณนึกถึงอะไร?

คนเชียงใหม่อาจนึกถึงท่าเลที่ตั้งของกาดหลวง ผู้สนใจประวัติศาสตร์อาจมองเห็นถึงเส้นทางคมนาคมสายดั้งเดิมของเมืองเชียงใหม่ ขณะที่นักท่องเที่ยวอาจนึกถึงภาพของสะพานเหล็กที่เป็นแลนด์มาร์ค กระนั้นหากถามคำถามนี้ไปยังชาวอำเภอสารภี โดยเฉพาะเกษตรกรในพื้นที่ รวมไปถึงไปถึงในจังหวัดลำพูน ไม่มีใครจะไม่ถึง ‘ฟลายพญาคำ’

ฟลายพญาคำเป็นฝายเก่าแก่ที่มีขนาดใหญ่ที่สุดของภาคเหนือ ทำหน้าที่กักน้ำเพื่อประโยชน์ทางเกษตรกรรมให้กับพื้นที่กว่า 32,000 ไร่ ทางตะวันตกเฉียงใต้ของเมืองครอบคลุม 2 จังหวัด (เชียงใหม่และลำพูน) 3 อำเภอ และ 8 ตำบล (ตำบลหนองหอย เขตอำเภอเมืองเชียงใหม่, ตำบลหนองผึ้ง ตำบลยางเน็ง ตำบลหนองแฝก ตำบลชมพู และตำบลไชยสถานเขต อำเภอสารภี และตำบลอุโมงค์ เขตอำเภอเมืองลำพูน) เลี้ยงปากเลี้ยงท้องชาวบ้านนับแสนคนมานับร้อยกว่าปี

กระนั้นฝายนี้ก็หาได้เป็นเพียงเครื่องมือทางชลประทานเท่านั้น หากทั้งต้นกำเนิด ข้อตกลงในการใช้น้ำ และหน้าที่ของฝายยังสะท้อนให้เห็นถึงภูมิปัญญาและความร่วมแรงร่วมใจของพี่น้องผู้ใช้ น้ำ รวมไปถึงการก่อสร้างขึ้นของวัฒนธรรมอันงดงามที่ยังคงสืบต่อกันมาจนถึงปัจจุบัน

กว่าจะมาป็นฟลายพญาคำ

สมัยพระเจ้าอินทวิชยานนท์ (ราว พ.ศ. 2416-2440) พญาคำ เรืองฤทธิ์ เป็นผู้นำชาวบ้านในเขตตำบลสารภี ได้ตระหนักถึงปัญหาขาดแคลนน้ำที่เกษตรกรในพื้นที่ประสบ เนื่องจากแม่น้ำปิงเปลี่ยนทางเดิน จนเกิดลักษณะภูมิประเทศที่เรียกว่า ‘บึงห่าง’ จึงได้เป็นผู้นำไปร้องขอเจ้าผู้ครองนครเชียงใหม่ให้มีการขุดลำเหมืองสำหรับทดน้ำก่อนจะชักชวนชาวบ้านช่วยกันขุดลำเหมืองฝาย เริ่มต้นจากปากท่อส่งที่ตำบลท่าศาลา อำเภอเมืองเชียงใหม่ ไปจนถึงตำบลอุโมงค์ ระยะทางยาวราว 17 กิโลเมตร เชื่อมแม่น้ำปิงเข้าพื้นที่การเกษตรเป็นผลสำเร็จ ก่อนจะมีการร่วมกันตี ‘ฟลายพญาคำ’ ด้วยไม้ไผ่รวมเป็นเวลาต่อมา (ตั้งอยู่ห่างจากฟลายพญาคำปัจจุบันไปทางทิศเหนือราว 50 เมตร)

ทั้งนี้ความที่ตัวฝายทำจากไม้ไผ่ ในฤดูน้ำหลากฝายจึงถูกน้ำพัดทำลายอยู่เสมอ นั่นทำให้เกิดเกษตรกรในพื้นที่จะนัดรวมตัวกันซ่อมฝายต่อเนื่องกันทุกปีจนเป็นวัฒนธรรมของผู้ใช้น้ำที่สำคัญวัฒนธรรมหนึ่ง ในราวเดือนมีนาคมของทุกปี

ปี พ.ศ. 2513-2514 มีการปรับปรุงฟลายพญาคำขึ้นใหม่ในรูปแบบของฝายหินทิ้ง มีลักษณะกึ่งถาวรดังที่เห็นในปัจจุบัน การสร้างฝายใหม่นี้เกิดขึ้นได้เพราะนายบุญพถะปฏิภานต์ นายอำเภอสารภีในสมัยนั้น ชักชวนเกษตรกรและชาวบ้านผู้ใช้น้ำในพื้นที่ร่วมลงแรงสร้าง โดยหน่วยงานรัฐลงทุนค่าก่อสร้าง โดยตัวฟลายพญาคำมีสันฝายยาว 120 เมตร กว้างประมาณ 20 เมตร น้ำที่ส่งจากฝายจะเข้าลำเหมืองใหญ่ แยกไปหล่อเลี้ยงพื้นที่นาในเขตลำเหมืองแยกเป็นซอยๆ หลากสาขา เกษตรกรผู้ใช้น้ำในแต่ละเขตเมืองจะสร้างอาคารอัดน้ำปิดกั้นลำเหมืองพญาคำ ที่รู้จักกันในนามว่า ‘ลูกฟลาย’ เพื่อชักน้ำเข้าลำเหมืองซอย

'สัญญาเหมืองฟลาย' ความศักดิ์สิทธิ์ของ ชุมชนผู้ใช้น้ำ

เนื่องจากน้ำเป็นทรัพยากรหลักในการดำรงชีพ ตั้งแต่เมื่อครั้งพระญามังรายได้ตรากฎหมายมังรายศาสตร์ก็ได้รับถึงระเบียบและบทลงโทษผู้ละเมิดการใช้น้ำไปด้วย เช่นการจัดสรรน้ำให้กับคนที่อยู่ท้ายเหมืองฝายที่ชาวบ้านเรียกว่า ‘ลูกฟลาย’ จะมีสัญญาประชาคมร่วมกันของผู้ใช้น้ำว่า การจัดสรรรับน้ำเข้าที่นาจะต้องมีการจัดการดูแลซ่อมแซมเหมืองฝายร่วมกันทุกปี รวมไปถึงมีบทลงโทษสำหรับผู้ฝ่าฝืนกฎระเบียบเหมืองฝาย โดยผู้ที่มีหน้าที่พิจารณาโทษ เรียกว่า ‘แก่ฟลาย’ เป็นบุคคลสำคัญที่ถูกเลือกมาจากชุมชนผู้ใช้น้ำจากเหมืองฝาย โดยเห็นว่าเป็นคนมีความยุติธรรม

พ่อหมื่น ทิพย์เนตร อดีตประธานฝายพญาคำ เล่าถึงกติกาฝายไว้ว่า ถ้าหากใครไม่ยอมมาขุดลอกลำเหมืองในวันที่ตัวเองมีหน้าที่ จะต้องจ่ายค่าปรับ 200 บาท โดยจะปรับวันละหนึ่งบาท รวมเป็น 200 วัน ไม่มีการเก็บค่าปรับแบบเหมาจ่าย คนที่ถูกปรับต้องไปจ่ายที่อำเภอทุกวัน วันละหนึ่งบาท และถ้าใครสูบน้ำโดยไม่ขออนุญาตก็ต้องถูกปรับเช่นกัน โดยเงินค่าปรับที่ได้มาไว้เป็นเงินกองกลางในการใช้จ่ายการดูแลรักษาเหมืองฝาย

พ่อหมื่นได้ใช้กลยุทธ์ของการจ่ายค่าปรับวันละบาทได้สร้างกฎกติกาและโทษปรับเคารพศักดิ์ศรีของความเป็นมนุษย์อย่างเท่าเทียม กล่าวคือ คนทุกกลุ่มไม่ว่าคนจนหรือคนรวย ก็ต้องสละเวลาไปชำระค่าปรับที่อำเภอทุกวัน คนจนไม่สามารถจ่ายเงินแบบเหมารวดเดียวจบได้ ขณะที่คนจนก็ไม่ต้องรับภาระจ่ายค่าปรับที่สูงเกินไป ทั้งยังเป็นกุศโลบายให้ผู้ฝ่าฝืนกฎระเบียบได้ายจากการต้องไปจ่ายค่าปรับทุกวันอีกด้วย ทั้งนี้กติกาดังกล่าวจึงเป็นกฎหมายชุมชนที่มีความศักดิ์สิทธิ์ คนในสังคมยอมรับนั้นเพราะความดีริเริ่มมาจากพื้นฐานของศีลธรรมในการอยู่ร่วมกัน

ชาวบ้านผู้ใช้น้ำร่วมแรงร่วมใจกัน 'ตีฝาย' หรือซ่อมแซมฝายพญาคำ ซึ่งเป็นประเพณีที่สืบทอดกันมาในเดือนมีนาคมของทุกปี ภาพนี้ถ่ายเมื่อปี พ.ศ. 2498 ถ่ายโดยวิจิตร ไชยวรรณ

ประเพณี เลี้ยงผี เหมืองฝาย พญาคำ

การจัดการน้ำที่ผูกโยงด้วยหัวใจ และความศรัทธา

ทุกวันแรม 9 ค่ำ เดือน 9 ซึ่งตรงกับราวต้นเดือนมิถุนายนของทุกปี ชาวบ้านใน 8 ตำบลลุ่มแม่น้ำปิง ผู้ใช้น้ำจากฝายพญาคำจะรู้กันดีว่านี่คือวันประกอบพิธีเลี้ยงผีเหมืองฝายพญาคำ และพิธีไหว้บรรพบุรุษของพวกเขาซึ่งเคยใช้น้ำจากเหมืองฝายสายนี้ โดยพวกเขาจะมารวมตัวกันที่หอพญาคำ บริเวณริมแม่น้ำปิงฝั่งตำบลวัดเกต ร่วมกันทำความสะอาดพื้นที่ และถวายเครื่องเซ่นสักการะ จากนั้นชาวบ้านก็จะนำห่อข้าวมาร่วมกันกิน พร้อมแลกเปลี่ยนความรู้ประสบการณ์ ร่วมกันคิดซ่อมแซมเหมืองฝายให้คงสภาพที่ใช้ งานได้ดีตลอดไป

แต่เดิมประเพณีนี้จะจัดขึ้นโดยชาวบ้านผู้ใช้น้ำเท่านั้น หากต่อมาเมื่อการปกครองส่วนท้องถิ่นถือกำเนิดขึ้น ประเพณีนี้จึงเป็นการร่วมแรงร่วมใจระหว่างชาวบ้านและภาครัฐ ไม่ว่าจะเป็น องค์การบริหารส่วนตำบล กรมชลประทาน กรมเจ้าท่า มณฑลทหารบกที่ 33 รวมไปถึงสถานศึกษาอย่าง โรงเรียนสารภีพิทยาคม และ Spark U Lanna

“รู้สึกดีใจที่เห็นอาจารย์โรงเรียนสารภีพิทยาคม นำเด็ก ๆ นักเรียนมาร่วมพิธีไหว้ผีฝายด้วย ผมเห็นว่า การเรียนรู้เรื่องภูมิปัญญาฝายพญาคำ คือการบูรณาการ ความรู้ทั้งทางด้านศิลปวัฒนธรรม วิทยาศาสตร์ และ สังคมศาสตร์ท้องถิ่นเลยนะ นี่คือการต้นแบบการนำองค์ ความรู้ใกล้ตัวที่ถูกมองข้ามให้กลายเป็นหลักสูตร การศึกษาเพื่อปลูกฝังจิตสำนึกคนรุ่นใหม่”

ไพรัช ไหมชมภู
รองนายกองค์การบริหารส่วนจังหวัดเชียงใหม่

“นอกจากแผนการจะพัฒนาศูนย์การเรียนรู้ เหมืองฝายพญาคำ เป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์คู่ เมืองเชียงใหม่ไปตลอด ผมคิดว่าคณะทำงานของเรา ควรสังเคราะห์องค์ความรู้เรื่องฝายให้เป็นหลักสูตร ชุมชนตั้งแต่ศูนย์เด็กเล็กไปจนถึงมัธยมศึกษา สร้าง จิตสำนึกร่วมของผู้คนในลุ่มน้ำ ทั้งหมดนี้เราไม่ได้ทำ เพื่อใคร แต่ทำเพื่อลูกหลานของเรา เหมือนที่ บรรพบุรุษของเราช่วยกันสร้างเหมืองฝายแห่งนี้ขึ้น ให้ เรามีน้ำกินน้ำใช้จนถึงทุกวันนี้”

อภิชาติ เทพสิลา, ปลัดเทศบาลตำบลสารภี

“ระบบแก้มืองแก้มายที่มีมาแต่เดิม ถ้าให้ เปรียบก็เหมือนระบบราชการ คือมีหัวหน้า มีเลขานุการ มีเหรียญกษาปณ์ หัวหน้าที่จะเป็นแก้มืองแก้มายระดับอำเภอ แล้วก็ระดับตำบล เวลาหน้าแล้งมา ถึง เราก็จะมีการส่งข่าวกัน แจกกันขึ้นมาถึงระดับบน บอกกันเรื่องการขุดลอกเหมือง การปันน้ำให้เท่าเทียม มีการประชุมกันอย่างเป็นระบบ พอถึงหน้างาน ก็ช่วย กันพัฒนาทำความสะอาดลำเหมือง แต่ละหมู่บ้านก็จะ ส่งคนมาร่วมประมาณ 2 คน ตำบลหนึ่งหนึ่งก็จะ ได้ แรงงานเกือบ 20 คน มีเรือไรกันบ้าง 5 บาท 10 บาท ใครที่ได้ใช้น้ำ แม้จะใช้กับลำไยต้นสองต้นเขาก็จะร่วม สมทบเงิน เมื่อก่อนเป็นแบบนี้”

ทวน แวนจันทร์, รองหัวหน้าเหมืองฝาย
ชุมชนตำบลชมภู อำเภอสารภี

แล้วคนรุ่นใหม่ จะสืบทอด เหมือง ฝายพญาคำ อย่างไร?

เราได้คุยกับอาจารย์สรราช รูปิน
คณะวิศวกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
อาจารย์ที่ทำวิจัยศึกษาเรื่องระบบ
เหมืองฝายในล้านนา พร้อมชวนให้
ตอบคำถามสำคัญว่าในฐานะคนรุ่นใหม่
เราจะมีวิธีการสืบสานภูมิปัญญา
เหมืองฝายที่ดูเหมือนไกลตัวเรา
อย่างไร

อาจารย์สรราช รูปิน

“ระบบเหมืองฝายผูกพันกับวิถีชีวิตคนล้านนาค่อนข้างมากโดยที่หลายคนไม่รู้ ซึ่งเหมืองฝายมันเชื่อมกัน ตั้งแต่มิติของป่าต้นน้ำบนดอย ไร่นา หมู่บ้าน ศาสนาและความเชื่อ รวมไปถึงกาตหรือตลาด เหล่านี้คือองค์ประกอบของวิถีคนเมืองที่มีความสำคัญเท่ากันหมด ทั้งยังสัมพันธ์เชิงอำนาจที่เชื่อมร้อยพอหลวง กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน เดียวกันก็เป็นระหว่างเทศบาลกับอำเภอ รวมไปถึงจังหวัด

สังเกตไหมครับช่วงที่มีพิธีเลี้ยงผีฝาย นี่เป็นช่วงเวลาใกล้ๆ กับพิธีเลี้ยงผีเมืองเชียงใหม่ อยู่ถัดจากพิธีใส่ขันดอก อินทขิลไม่กี่วัน ไหนจะงานเตวขึ้นดอย และสังเกตอีกไหมว่าคนที่ไปร่วมงานส่วนใหญ่ก็คือพี่น้องคนเมืองของเราแหละ ไปร่วมงานทุกงาน นี่คือความเป็นอัตโนมิติของผู้คนในวัฒนธรรม เป็นทั้งความศรัทธา และความร่วมแรงร่วมใจหรือที่คนเมืองเรียกว่า งานหน้าหมู

“ถามว่าจะให้คนรุ่นใหม่
สืบสานวิถีนี้ได้อย่างไร
แน่นอนครับว่าถ้าให้เขา
มาตีฝาย ซ่อมฝายก็
ไม่ใช่แล้ว คำถามที่มาก
ไปกว่านั้นคือ เราต้อง
ทำให้เขาเข้าใจก่อนว่า
ในยุคสมัยปัจจุบันที่น้ำ
ปะปาเข้าถึงทุกบ้าน
เรือนแล้ว ฝายพญาคำ
มีความสำคัญอย่างไร”

งานหน้าหมู คืองานที่ชาวบ้านแบ่งหน้าที่มาทำงานร่วมกัน รวมทั้งสร้างข้อตกลงเพื่อรักษาประโยชน์ซึ่งกันและกัน อย่างเช่นการนัดหมายมาตีฝาย ซ่อมฝายร่วมกัน หรือข้อตกลงและบทลงโทษต่อผู้ละเมิดกฎเหมืองฝายอันเคร่งครัด ใครทำผิดก็ถูกปรับจริงๆ แต่ถึงอย่างนั้นพอถึงฤดูแล้ง น้ำในลำเหมืองไม่พอส่งไปไม่ถึงพื้นที่อ่างปลูกไม้ที่อยู่ปลายน้ำ คนจากต้นน้ำก็พร้อมจะแบ่งน้ำที่เก็บไว้ให้คนที่ปลายน้ำใช้ นี่คือระบบที่ทั้งเคร่งครัดและเอื้อเพื่อไปพร้อมกัน ระบบเหมืองฝายทำให้น้ำไม่เคยแล้ง ทั้งน้ำที่ใช้กันจริงๆ และน้ำใจ

ถามว่าจะให้คนรุ่นใหม่สืบสานวิถีนี้ได้อย่างไรแน่นอนครับว่าถ้าให้เขามาตีฝาย ซ่อมฝายก็ไม่ใช่แล้ว คำถามที่มากไปกว่านั้นคือ เราต้องทำให้เขาเข้าใจก่อนว่า ในยุคสมัยปัจจุบันที่น้ำปะปาเข้าถึงทุกบ้านเรือนแล้ว ฝายพญาคำมีความสำคัญอย่างไร

ข้อแรกคือเหมืองฝายเรายังหล่อเลี้ยงน้ำใต้ดินอยู่ครับ แต่ก่อนใครขุดน้ำบ่อมาใช้ นี่ก็ต้องยกประโยชน์ให้เหมืองฝาย ต่อมาความที่เหมืองฝายสร้างเส้นทางน้ำใหม่ก็กลายเป็นเส้นทางที่ช่วยระบายน้ำ ให้น้ำไม่ขังเข้าท่วมในบางพื้นที่ในช่วงฤดูน้ำหลาก ถ้าไม่มีฝาย ไม่เฉพาะฝายพญาคำหรือครับ ฝายอื่นๆ ด้วย หลายพื้นที่อาจน้ำท่วมจนไม่อาจสร้างชุมชนอยู่กันได้อันทุกวันนี้

ข้อที่สอง ผมอยากชวนให้ย้อนกลับมาพิจารณาถึงรูปแบบการจัดการเหมืองฝาย นี่คือต้นแบบของงานหน้าหมู ชุมชนอย่างชัดเจน รูปแบบที่สะท้อนความเสียสละของแก่ฝาย การสร้างวัฒนธรรมและความสัมพันธ์ด้านสังคม ทั้งการจัดสรรน้ำอย่างเท่าเทียม และการตรวจสอบการทำงานของกันและกัน รูปแบบนี้สะท้อนถึงความเป็นประชาธิปไตยของชาวล้านนามาตั้งแต่ยุคสมัยที่ยังไม่มีแนวคิดเรื่องประชาธิปไตยด้วยซ้ำ

ข้อสาม ซึ่งผมมองไปในแง่มุมมองของการศึกษาแบบเดียวกับข้อสอง ผมคิดว่าเหมืองฝายนี่ยังเป็นแรงบันดาลใจในการสร้างสรรค์งานศิลปะด้วย ลองคิดถึงพื้นที่ทำให้น้ำเกิดระดับลดหลั่น น้ำที่สะท้อนแสงแดดเห็นเงาของต้นไม้ริมตลิ่ง สร้างมิติเชิงสุนทรีย์ได้ทีเดียว

ผมเห็นอาจารย์แววดาว (แววดาว ศิริสุข - ศิลปินช่างพ่อนร่วมสมัย ที่มาร่วมพ่อนถวายเจ้าพ่อพญาคำทุกปี) นำหมูช่างพ่อน ผูกเชือกมัดเอวและพ่อนข้ามธารน้ำเข้ามา นี่คือการต่อยอดทางศิลปวัฒนธรรมที่งดงาม แต่เดิมพิธีไหว้ผีที่นี่ไม่มีศิลปะการแสดงอะไร ไหว้เสร็จก็กินข้าวและพูดคุยกัน แต่พอยุคใหม่เรานำศิลปะมาผูก ซึ่งก็สอดคล้องไปกับความงามทางธรรมชาติด้วย นี่คือตัวอย่างอันยอดเยี่ยมว่า ธรรมชาติ ความร่วมแรงร่วมใจ และความศรัทธา ยังคงเป็นต้นธารสร้างแรงบันดาลใจใหม่ๆ ให้แก่นุชนุษย์ได้อย่างไม่มีวันจบสิ้น”

“อยากให้พวกเราเยาวชนไม่หลงลืมเหมืองฝายแห่งนี้ เพราะในอนาคต คงมีหลายคนที่ไม่ได้ขึ้นแล้ว อาจจะไม่ได้ประกอบอาชีพเกษตรกรรม หรือเป็นผู้ใช้น้ำโดยตรง แต่เหมืองฝายแห่งนี้คือรากเหง้าที่หล่อเลี้ยงเราขึ้นมา ซึ่งถ้าเป็นไปได้ก็อยากให้ทุกคนมีส่วนช่วยในการดูแลรักษา โดยจะสนับสนุนในช่องทางไหนก็ได้ เพื่อเก็บฝายและลำเหมืองสายนี้เอาไว้ให้เป็นทั้งแหล่งน้ำเลี้ยงไร่นา และเป็นแหล่งเรียนรู้สำคัญสำหรับคนรุ่นต่อไป”

มานัส ยืนยง, นักเรียนโรงเรียนสารภีพิทยาคม

“ถ้าบรรพบุรุษเราไม่สร้างเหมืองฝาย พื้นที่ที่พวกเราอาศัยอยู่ก็จะไม่มีน้ำ ถ้าไม่มีน้ำถึงเราก็จะไม่มีนา มีสวนลำไย มีชุมชนที่สืบต่อกันมาจนทุกวันนี้ นั่นเป็นเหตุผลว่าทำไมผู้คนในอำเภอสารภีถึงมองว่าเหมืองฝายพญาคำคือชีวิต”

ว่าที่ร้อยตรี ยนต์การ จินะคำปา, นักวิจัยที่กำลังศึกษาระบบการจัดการพัฒนารูปแบบชุมชนจัดการตนเอง

ไปดูวิธีการจัดการน้ำแบบดัตช์แลนด์

เมื่อประเทศมีแผ่นดินต่ำกว่าระดับน้ำ แต่กลับอยู่กับน้ำได้อย่างยั่งยืนที่สุด

หากแผ่นดินที่คุณอาศัยอยู่ต่ำกว่าระดับน้ำทะเล และในทุกฤดูฝน น้ำก็พร้อมจะเข้าท่วมบ้านคุณได้ทุกเมื่อ คุณจะทำอย่างไร?

คุณอาจย้ายไปตั้งรกรากที่อื่นเลย หรืออาจปลูกบ้านใต้ถุนสูงๆ แบบชาวประมงเขมรในโตนเลสาบ หรืออาจเปลี่ยนบ้านเป็นแพลอยน้ำ ฯลฯ แต่ทั้งหมดนั้นไม่ใช่ทางเลือกของชาวเนเธอร์แลนด์ เพราะพวกเขาประสบความสำเร็จเข้ากับเทคโนโลยีและความคิดสร้างสรรค์ เอาชนะภูมิศาสตร์ในประเทศของตัวเองได้จนได้รับการยกย่องว่าเป็นประเทศอันดับหนึ่งของโลกในการจัดการน้ำอย่างยั่งยืน

ตั้งอยู่ติดกับชายฝั่งทะเลเหนือของทวีปยุโรป คำว่า 'เนเธอร์แลนด์' ในภาษาดัตช์ แปลว่า 'ดินแดนแผ่นดินต่ำ'

ซึ่งเมื่อพิจารณากันตามภูมิศาสตร์ ก็พบว่าไม่มีชื่อไหนจะเหมาะไปกว่านี้อีกแล้ว เพราะนี่คือประเทศที่พื้นที่ 20% ตั้งอยู่บนที่ดินที่ต่ำกว่าระดับน้ำทะเล ขณะที่อีก 50% อยู่สูงกว่าระดับน้ำทะเลไม่เกินหนึ่งเมตร (จุดต่ำสุดของพื้นที่อยู่ต่ำกว่าระดับน้ำทะเลถึง 6.76 เมตร ส่วนจุดสูงสุดอยู่เหนือน้ำทะเลเพียง 323 เมตร ซึ่งทำให้เป็นแผ่นดินที่ไม่มีภูเขาสูงให้เห็น) กระนั้นก็น่าสนใจว่าเมื่อมองย้อนกลับไปถึงผู้คนในพื้นที่ตั้งแต่ยุคก่อนประวัติศาสตร์ พวกเขา ก็สร้างสรรค์นวัตกรรมเพื่อใช้ชีวิตให้พ้นระดับน้ำมานานับแต่นั้น

เขื่อนกั้นน้ำโบราณที่ชอคแลนด์ (Schokland)

ชอคแลนด์คือเกาะที่มีผู้คนมาตั้งบ้านเรือนเป็นเมืองในช่วงศตวรรษที่ 15 หากในช่วงศตวรรษที่ 19 เมื่อน้ำทะเลหนุนสูง ผู้คนบนเกาะต้องอพยพหนี จนมาในช่วงปี 1940 ได้มีการระบายน้ำออก และค้นพบร่องรอยของชุมชนมนุษย์สมัยก่อนประวัติศาสตร์ รวมถึงไปถึงพบร่องรอยของแนวเขื่อนกั้นน้ำโบราณที่ทำจากก้อนหิน สะท้อนให้เห็นว่าผู้คนในยุคก่อนประวัติศาสตร์ที่อาศัยอยู่ในพื้นที่นี้ก็มีความพยายามจะต่อสู้กับสภาพภูมิศาสตร์ที่ไม่เอื้ออำนวยมาตั้งแต่ไหนเขื่อนกั้นน้ำชอคแลนด์จึงได้รับการขึ้นทะเบียนเป็นมรดกโลกในปี ค.ศ. 1995

แนวกังหันลมคินเดอร์ไดค์-เอลชเฮาท์ (Mill Network at Kinderdijk-Elshout)

ตั้งอยู่ห่างจากกรุงอัมสเตอร์ดัมราว 15 กิโลเมตร คินเดอร์ไดค์-เอลชเฮาท์คือเขตที่มีแลนด์มาร์คอันโดดเด่นคือกังหันลมที่เรียงกันเป็นทิวแถว ไม่เพียงกังหันจะเป็นไอคอนของประเทศ หากยังเป็นตัวแทนของเทคโนโลยีการจัดการน้ำของคนดัตช์ด้วย กังหันลมคือเครื่องจักรระบบไฮดรอลิกที่มีไว้เพื่อทำการระบายน้ำออกจากพื้นที่ที่ต่ำโดยไม่ใช่ไฟฟ้า ซึ่งเป็นเทคโนโลยีที่มีการพัฒนามาตั้งแต่ยุคกลาง และยังคงดำเนินต่อมาถึงปัจจุบัน แนวกังหันลมนี้ได้รับการประกาศให้เป็นมรดกโลกร่วมกับระบบการจัดการน้ำอื่นๆ รอบกังหัน ได้แก่ คันกั้นน้ำ อ่างเก็บน้ำ และสถานีสูบน้ำ เป็นต้น

คลองวงแหวนล้อมรอบเมืองเก่าซิงเกิลกราช (Singelgracht)

คลองวงแหวนล้อมรอบเมืองเก่าซิงเกิลกราชตั้งอยู่ในย่านใจกลางกรุงอัมสเตอร์ดัม นี่คือนครที่ตั้งอยู่บนฐานของนวัตกรรมการจัดการน้ำที่เริ่มต้นมาตั้งแต่ศตวรรษที่ 17 แต่เดิมอัมสเตอร์ดัมคือเมืองท่าที่สำคัญเมืองหนึ่ง การต้องขยายเมืองบนพื้นที่ที่น้ำท่วมถึง ทำให้เกิดโครงข่ายการจัดการน้ำด้วยการขุดคลองรอบเมือง โดยมีการปล่อยน้ำออกจากพื้นที่ชุ่มน้ำ ใช้ระบบคลองโค้งรูปวงแหวน และคันสลัด้วยขารถมพื้นระหว่างพื้นที่ชุ่มน้ำให้เป็นที่ดอนสำหรับสร้างชุมชน เมื่อบวกรวมกับป้อมปราการเมืองที่มีระบบการระบายน้ำอยู่ภายใน ซึ่งเริ่มสร้างในปี ค.ศ. 1883 จึงทำให้อัมสเตอร์ดัมเป็นเมืองที่มีระบบการจัดการน้ำที่สอดรับไปกับผังเมืองอย่างมีประสิทธิภาพมากที่สุดแห่งหนึ่งของโลก

Exhibitions

นิทรรศการความทรงจำของพสกนิกร

วันนี้ - 31 สิงหาคม 2561

ชั้น 2 หอศิลป์วัฒนธรรมเมืองเชียงใหม่ (อนุสาวรีย์สามกษัตริย์)

เครือข่ายพิพิธภัณฑ์กลางเวียงเชียงใหม่ ร่วมกับอาจารย์อาวุธ อังคารูช เชิญชมนิทรรศการ 'ความทรงจำพสกนิกร' จัดแสดงภาพถ่ายถ่ายทอดจากบันทึกความทรงจำในพระราชพิธีถวายพระเพลิงพระบรมศพ ในหลวงรัชกาลที่ 9 เพื่อน้อมรำลึกในพระมหากรุณาธิคุณและในฐานะองค์อุปถัมภ์งานด้านศิลปวัฒนธรรมไทย

นิทรรศการเรื่องความประเทศไทย

วันนี้ - 31 ตุลาคม 2561

ลานกิจกรรมด้านหน้า หอศิลป์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่

นิทรรศการจัดโดยมิวเซียมสยาม (Museum Siam) ในโครงการมิวเซียมติดล้อ เป็นนิทรรศการเคลื่อนที่เล่าถึงศิลปวัฒนธรรมมานุษยวิทยา และประวัติศาสตร์ในบ้านเรา

เขื่อนกั้นน้ำทะเลที่ใหญ่ที่สุดในโลก (Delta Works)

Delta Works คือโครงการพัฒนาระบบจัดการและควบคุมผลกระทบจากภัยพิบัติทางน้ำ ครอบคลุมการก่อสร้างเขื่อนขนาดใหญ่หลายแห่งขวางกั้นน้ำทะเลกับน้ำบริเวณปากแม่น้ำ ประตุน้ำ และกำแพงกันน้ำ รวมทั้งสิ้น 16 จุด เชื่อมพื้นที่ดินดอนสามเหลี่ยมปากแม่น้ำไรน์สเกลด์ ชายฝั่งตะวันตกของประเทศ โครงการเริ่มต้นหลังอุทกภัยครั้งใหญ่ในปี 1959 แล้วเสร็จในปี 1997 ใช้งบประมาณไปทั้งสิ้นกว่า 13 พันล้านดอลลาร์ ประกอบด้วยเทคโนโลยีทางวิศวกรรมหลากหลาย รวมไปถึงแนวคันกั้นน้ำทะเลยกสูงที่เรียกว่า Maeslantkering ที่เมืองรอตเตอร์ดัม ซึ่งเป็นคันกั้นน้ำแห่งเดียวของโลกที่สามารถเปิด-ปิดประตูเข้าออกเพื่อทางให้เรือบรรทุกสินค้าสามารถเข้าไปถึงท่าเรือได้ นี่คือนวัตกรรมจัดการน้ำที่ใหญ่ที่สุดและก้าวล้ำที่สุดของโลก และได้รับการยกย่องให้เป็น 1 ใน 7 สิ่งมหัศจรรย์ของโลกยุคปัจจุบัน

Mobile Museum

เมื่อการทำพิพิธภัณฑ์ไม่จำเป็นต้องอยู่ในอาคาร

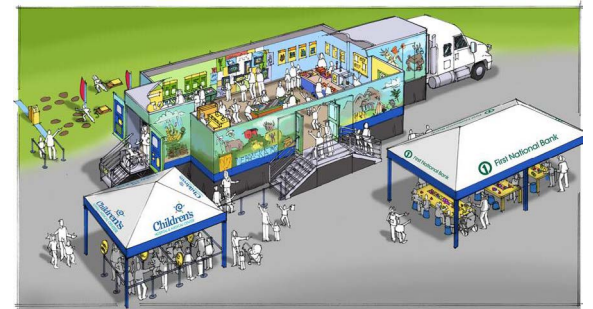
สืบเนื่องจากโครงการพัฒนาพื้นที่ริมผาพญาคำ ให้เป็นศูนย์การเรียนรู้ผาพญาคำ ซึ่งทาง Spark U Lanna มีส่วนในการริเริ่มไว้เมื่อปีที่ผ่านมานี้ หากล่าสุดต้องติดปัญหาด้านกฎหมายไม่อนุญาตให้ปลูกสร้างสิ่งก่อสร้างบริเวณพื้นที่ริมแม่น้ำปิง ทำให้ภาพฝันถึงอาคารพิพิธภัณฑ์ที่จะเป็นศูนย์การเรียนรู้เกี่ยวกับภูมิปัญญาชลประทานโบราณและองค์ความรู้เกี่ยวกับแม่น้ำปิงต้องเปลี่ยนไป

กระนั้นก็ได้หมายความว่าเราจะไม่มีการเรียนรู้ดังกล่าว กองบ.ก.เอ็นเนโอ จึงชวนกันหาไอเดียในการพัฒนาพื้นที่ดังกล่าวให้อยู่ในข้อจำกัดของกฎหมาย และหนึ่งในไอเดียที่คิดว่ามีความเป็นไปได้ในการจัดตั้ง ไม่กระทบต่อสิ่งแวดล้อมโดยรอบจากการก่อสร้าง และสามารถเคลื่อนย้ายไปจัดแสดงยังสถานที่ต่างๆ ได้สะดวก ก็คือการจัดตั้งพิพิธภัณฑ์เคลื่อนที่ หรือ Mobile Museum นี้เอง

Mobile Museum ไม่ใช่ของใหม่ ในบ้านเราทั้งมิวเซียมสยามก็ยังมีเคยและยังคงจัดโครงการ 'พิพิธภัณฑ์ติดล้อ' นำนิทรรศการพกพาไปกับรถบรรทุกเคลื่อนที่ไปจัดแสดงตามภูมิภาคต่างๆ ทั่วประเทศ หรืออย่างพิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติก็เคยมีโครงการ 'พิพิธภัณฑ์เคลื่อนที่' คัดสรรโบราณวัตถุบางส่วนใส่รถบัส ไปให้เด็กนักเรียนโรงเรียนต่างๆ ได้ชมถึงที่

ความคิดเรื่องนี้มีมานานแล้ว หากที่ได้รับการกล่าวขวัญกันมากที่สุดคือโครงการ The Moveable Museum ของพิพิธภัณฑ์ประวัติศาสตร์ธรรมชาติ ในนิวยอร์ก สหรัฐอเมริกา ซึ่งใช้รถบ้าน (Recreational Vehicles: RVs) จัดแสดงนิทรรศการที่ว่าด้วยมานุษยวิทยา ประวัติศาสตร์ และองค์ความรู้เกี่ยวกับอวกาศ (แยกกันไปประเภทละคัน) โดยเริ่มต้นโครงการตั้งแต่ปี 1993 ซึ่งปัจจุบันโครงการนี้ได้ไปเยือนโรงเรียนและห้องสมุดประชาชนทั้งในนิวยอร์กและละแวกใกล้เคียงมากกว่า 700 แห่ง

พิพิธภัณฑ์ศิลปะที่ล้ำที่สุดแห่งหนึ่งในปารีสอย่าง The Pompidou Museum ก็เคยจัดโครงการพิพิธภัณฑ์เคลื่อนที่อย่าง The Mobile Pompidou Center ซึ่งถือได้ว่าเป็นพิพิธภัณฑ์ศิลปะเคลื่อนที่แห่งแรกของโลกก็ว่าได้ กระนั้นรูปแบบของพิพิธภัณฑ์ที่ต่างจากพิพิธภัณฑ์เคลื่อนที่ข้างต้น เนื่องจากวัตถุประสงค์แสดงทั้งหมดเป็นงานศิลปะระดับมาสเตอร์พีซของศตวรรษที่ 20 การจะเอางานศิลปะมาแขวนบนผนังรถบัสก็กระไรอยู่ ทางพิพิธภัณฑ์จึงตั้งต้นที่แบบคณะละครสัตว์เสียเลย (หากดีไซน์ก็เจ็บแสบสุดตาสมกับเป็นพิพิธภัณฑ์ศิลปะ) โดยจัดแสดงอยู่ที่ท่าเรือร้างในเมือง Boulogne-sur-Mer ภาคตะวันตกเฉียงเหนือของฝรั่งเศส ก่อนจะย้ายไปเมือง Libourne และ Gironde ตามลำดับ

ข้อดีของพิพิธภัณฑ์เคลื่อนที่เหล่านี้นอกจากสามารถเคลื่อนย้ายได้แล้ว หากยังประหยัดซึ่งงบประมาณ สามารถปรับเปลี่ยนเนื้อหา นิทรรศการได้ตลอดเวลา และที่สำคัญคือการที่มีพื้นที่จำกัด ก็ทำให้เนื้อหาที่จัดแสดงกระชับและไม่มียืดเยื้อ ทำให้ดึงดูดผู้ชมให้เข้าถึงสถานที่ที่ต้องการจะสื่อได้อย่างตรงประเด็น

ทั้งนี้การเตรียมพื้นที่จัดแสดงก็ไม่ต้องยุ่งยากวุ่นวาย เพียงแค่มีพื้นที่ให้จอดรถก็จบแล้ว หากสถานที่ไหนต้องจัดนานหน่อยก็อาจจัดแลนด์สเคปให้รองรับกับตัวพิพิธภัณฑ์ เช่นการจัดสวน หรือจัดสิ่งปลูกสร้างชั่วคราว ลองนึกภาพของศูนย์การเรียนรู้ผาพญาคำ ตั้งอยู่ริมแม่น้ำปิง โดยรอบอาจเป็นม้านั่งหรือโต๊ะปิกนิกเล็กๆ มีการจัดทำน้ำใหม่ให้แข็งแรง จัดสวนหย่อม อาจมีแผงขายเครื่องดื่มตั้งให้บริการเป็นอาทิ เหล่านี้ใช้งบประมาณไม่มาก แต่มยังทำให้ทัศนียภาพเป็นที่ดึงดูดให้ใครผ่านไปผ่านมาแวะเวียนมาชมอีกต่างหาก

กระนั้นก็ตาม สิ่งที่สำคัญที่สุดของการก่อตั้งศูนย์การเรียนรู้ ก็หาใช่ 'สถาปัตยกรรม' หรือ 'เนื้อหา' ที่ศูนย์ฯ นั้นๆ จะนำเสนอ หากอยู่ที่ 'กระบวนการจัดการ' ที่ทำให้พื้นที่หนึ่งพื้นที่ใดนั้นสร้างประโยชน์กับผู้คนในพื้นที่ และมีความยั่งยืนต่อเนื่องสืบไป

แม่น้ำ ลำธาร ห้วย หนอง คลอง บึง

คงไม่มีใครไม่รู้.. 'น้ำ' มีความสำคัญต่อชีวิตแต่น้ำแปลกที่เรากลับ 'ไม่ให้' ความสำคัญกับมันอย่างไม่น่าเชื่อ นอกจากไม่ดูแลแล้ว เรายังไม่รักษาสภาพน้ำให้คงอยู่กับเราไปนานๆ เพราะแค่ภายในเวลา 50 ปีที่ผ่านมา **แม่น้ำ ลำธาร ห้วย หนอง คลอง บึง ตลอดจนลำเหมือง** แทบจะเรียกได้ว่าล่มสลายไปทั่วประเทศอย่างน่าใจหาย

องค์การสหประชาชาติคาดว่าประชากรโลกจะเพิ่มขึ้นเป็น 9 พันล้านคนในปี ค.ศ.2050 ซึ่งแน่นอนว่าโลกต้องการน้ำจืดที่สะอาดสำหรับการอุปโภคบริโภคเพิ่มขึ้น ไม่นับว่ามีคนเสียชีวิตจากโรคร้ายที่เกิดจากการขาดแคลนน้ำสะอาดถึงปีละ 27 ล้านคน หรือ 1 คนในทุกๆ 8 วินาที...นั่นแม้จะเป็นเพียงคำเตือนล่วงหน้าแต่ก็น่ากังวลหากวันหนึ่ง เรามีน้ำสะอาดไม่พอใช้อย่างทั่วถึง

กติกาข้อแรกๆ หลังประเทศชาติสมาชิกรวมตัวกันจัดตั้งเป็นสหภาพยุโรป (EU) คือ การประกาศความร่วมมือกันควบคุมมาตรฐานคุณภาพน้ำตามแหล่งน้ำธรรมชาติ ด้วยการฟื้นฟูระบบ

นิเวศให้กลับมาดี โดยมีดัชนีชี้วัดที่เรียบง่ายมาก คือ ให้ดูจากความหลากหลายของชีวิตทั้งพืชและสัตว์ต่างๆ ริมฝั่งน้ำ ถ้าพวกมันอยู่กันได้ปกติสุขดี นั่นก็หมายถึงชาวยุโรปก็พลอยอยู่ดีไปด้วย ดังนั้นจะเห็นว่าแม่น้ำลำห้วยยังใสสะอาดแม้ว่าจะไหลผ่านตัวเมืองหรือชุมชนก็ตาม

สำหรับในบ้านเรา **'ปัญหาอยู่ที่การจัดการน้ำอย่างมีประสิทธิภาพ'** ซึ่งต้องยอมรับอย่างไม่อายว่า พวกเราไม่เคารพกฎหมายและยังหย่อนต่อการบังคับใช้กฎหมายที่ว่าด้วยการรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อม ยังมีการทำลายสภาพต้นน้ำ มีการใช้สารเคมีในภาคเกษตรกรรมและโรงงานอุตสาหกรรมอย่างขาดการควบคุม รวมไปถึงการใช้น้ำอย่างสิ้นเปลืองสุรุ่ยสุร่ายในภาคครัวเรือน และการขาดสำนักตอสิ่งแวดล้อมตามหน้าที่พลเมืองที่ดี

เมื่อมาถึงสุดทาง คำถามจึงอยู่ที่ว่า...เราจะรอให้น้ำสะอาดที่สำคัญต่อชีวิตของเราเหลือน้อยจนต้องแย่งกันใช้ หรือเราจะลงมือช่วยกันเยียวยา โดยเริ่มจากตัวเราเองก่อนเป็นเบื้องต้น

แสนเมือง

ติดตามข่าวสารได้ที่
www.sparkulanna.com และ
www.facebook.com/SparkULanna
โทร. 08-4611-4739
08-9980-9434

